

EKBER ŞAH
ANDRÉ WINK

VakıfBank Kültür Yayınları: 0068

Tarih: 019

EKBER ŞAH
ANDRÉ WINK

Özgün adı

Akbar

Türkçesi

Uğur Gezen

Genel Yayın Yönetmeni

Dr. Hüseyin Yorulmaz

Yayın Müdürü

Dr. Hasan Aksakal

Tasarım ve Yayın Kimliği

Bülent Erkmen

Kapak Görseli ve Sayfa Uygulama

Faruk Özcan

Kitap Editörü

Mehmet Akif Koç

Son Okuma

Begüm Üstün

VakıfBank Kültür Yayınları

Büyükdere Caddesi

No: 97 – Kat 4

Şişli 34394 İstanbul

Telefon: 0 212 354 5730

www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr

Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2020

© André Wink, 2008

ISBN 978-605-7947-69-7

Kitabın Türkçe yayın hakları AnatoliaLit

Telif Hakları Ajansı aracılığıyla

VakıfBank Kültür Yayınları'na aittir.

Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek

şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar

dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın

hiçbir elektronik veya mekanik araçla

çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve

mali hakları saklıdır.

This translation of Akbar is published

by VakıfBank Kultur Yayınları by

arrangement with Oneworld Publications.

Baskı

Ofset Yapımevi

Şair Sokak No: 4, Çağlayan Mahallesi,

34410 Kağıthane, İstanbul

Telefon: 0 212 295 86 01

Sertifika No: 45354

1. Baskı: Ekim 2020

EKBER ŞAH

ANDRÉ WINK

TÜRKÇESİ
UĞUR GEZEN

ANDRÉ WINK

Bâbü'r İmparatorluğu tarihi konusunun en saygın otoritelerinden biri olan André Wink, 1953'te Hollanda Yeni Gine'sinde dünyaya geldi. Lisans ve yüksek lisansının ardından, doktorasını da Leiden Üniversitesi bünyesinde, Güney Asya Çalışmaları alanında, 1984'te tamamladı. Sonuncusu, 2020'de Cambridge Üniversitesi Yayınları'ndan çıkan *The Making of Indo-Islamic World, c. 700-1800 CE*. olmak üzere, çok önemli eserler kaleme aldı. André Wink hâlâ ABD'deki Wisconsin Üniversitesi Tarih bölümünde emeritus profesör olarak çalışmaktadır.

UĞUR GEZEN

1987'de İstanbul'da doğdu. Kadıköy Anadolu Lisesi ve Boğaziçi Üniversitesinde öğrenim gördü. 2012'den beri çeviri yapmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Teşekkür 008	4 Bulutlar ve Filler ve Çamur 057
Giriş 009	Birinci Bölüm: 1564-1566 059
1 Hâkimiyet Bahçesinin İlahi Fidanı 015	İkinci Bölüm: 1574 064
Ekber'in Doğumu 016	Üçüncü Bölüm: 1589 066
Ailesinden Ayrılışı 018	5 Moğol Canavarlarını Ehlileştirmek 069
Ekber'in Eğitimi 021	Yeni Saray Âdâbı 071
2 Gençleşen Yaşlı Bir Dünya 029	Cengiz Han'dan Ekber Şah'a On Altıncı Yüzyılda Bâbürlü Medeniyetinin Yükselişi 075
3 Günden Güne Artan Egemenlik 037	Düzen Düsturları 078
Bâbürlü Ordusu 040	Av ve İdare 082
Gucerât'ın Fethi 047	Moğol Vejetaryenler 084
Kâbil, Kuzeybatı Sınırı, On Altıncı Yüzyılın "Büyük Oyunu" 050	İmparator Vaktini Asla Boşa Harcamaz 091
Bengal'in Fethi 054	

6	Din-i İlahi
Hint-Müslüman	138
Dünyasının Kurucusu	Herkes İçin Barış
096	144
	Allah-u Ekber
Barut İmparatorlukları	151
098	Ekber'den Sonra: Din-i İlahi'nin Sonu
Amerikan Gümüşü	155
102	
İmparatorluğun Siyasi Düzeni ve	8
Hint Temelleri	Ekber Olmak
105	158
Toprak Geliri ve	
Köylüler	Okuma Önerisi Listesi
114	169
7	Kaynakça
Evrensel Hoşgörünün	170
Yüce Şehri	
126	Dizin
	173
Ekber ve İslam	
129	

*“İşte hayal ettim
Taş taş üstüne kutsal bir mabet diktiğimi
Bir tapınak, ne Pagoda, ne Cami ne de Kilise,
Ama daha yüce, daha basit, kapısı daima açık
Cennetten gelen her nefese ve Hakikat ve Barış
Ve Sevgi ve Adalet gelip oraya yerleşti”
Lord Tennyson, “Akbar’s Dream”*

TEŐEKKÖR

Bu kitap için gereken araştırmanın bir kısmı, 2005-2006 yıllarında Kudüs'teki İbrani Üniversitesinde gerçekleştirildi. İsrail'de kalmam için destek sağlayan George L. Mosse Programına ve burada detaylandığıım fikirlerin bazıları hakkında yorumlarda bulunan meslektaşlarıma ve öğrencilerime minnettarım. Hepsinden önemlisi, uzman editörlük tavsiyesi için Profesör Patricia Crone'a teşekkür borçluyum.

GİRİŞ

Celâleddin Ekber (1542-1605), Hindistan'daki Bâbürlü hanedanının üçüncü hükümdarıydı. Ancak bazı kaydadeğer açılardan, ilk hükümdarı sayılabilir. Dedesi Zahîrüddin Bâbür (1483-1530) 1526 yılında ülkeyi Kâbil'den yola çıkarak fethetmişti ve hükümrancılığının son dört yılı boyunca da bu civarın ilk fetihlerinde bulundu. O dönemde Kuzey ve Kuzeybatı Hindistan'ın büyük kısmında iktidar, Lûdîler denen göçmen Afgan ("Pathan") bir klanın elindeydi. Tahtı 1451'de ele geçirmiş olan Lûdîler, on üçüncü yüzyılın başlangıcından itibaren Delhi'ye hükmeden uzun bir Müslüman krallar (Delhi Sultanları) dizisinin sonuydu. Bâbür, Hint-Afgan hükümdar İbrahim-i Lûdî'yi (1517-1526) mağlup etti, fakat ülkede pek de kalıcı bir iz bırakmadı. Hindistan'ı "cazibesi sınırlı bir ülke" olarak kabul ediyordu ve daha güçlü Özbek rakiplerine karşı Semerkant'ı elinde tutmakta üç defa başarısız olmasının ardından, bu fethi neredeyse hükmen gerçekleştirmişti. Bâbür Şah, Hindistan'ı istila ettiği vakit Kâbil'i iktidarının merkezi olarak düşünmeye başlamıştı bile. 1530'da Agra'da öldükten sonra kendi isteği

1. Peştun -çn.

üzerine Kâbil'e geri götürüldü, bir dağın batıya bakan eteklerinde zaman içinde "Bâbü'r'ün Bahçesi" olarak anılagelen mütevazı bir açık hava mezarına defnedildi.

Bâbü'r Şah'ın oğlu ve halefi, Ekber'in ise babası olan Nasîrüddin Hümâyün (1508-1556), Hint-Afgan iktidarının Lûdîler tarafından değil de onlara rakip olan Sur aşiretinden gelen inatçı Şer Şah idaresinde kısa süreliğine yeniden canlanmasıyla, 1540'ta Hindistan'dan kovulmuştu. On beş yıl sonra İran'ın Safevi Şahının temin ettiği bir orduyla Hindistan'a dönen Hümâyün, bir yıl sonra, kütüphanesinde dolaşırken düşüp öldü.

Bu konuyu ele alan yazarların çoğu, bu sebeplerden ötürü, 1556'da Hümâyün'un yerine geçen Ekber'i Bâbü'r İmparatorluğunun gerçek kurucusu kabul etmiştir. Mesela on yedinci yüzyılın ikinci yarısını (Bâbürlü Hindistan'ının o dönemki Portekizce adıyla) "Mogor"da geçiren Venedikli doktor Niccolao Manucci, Ekber hakkında şunu yazmıştı: "Şüphesiz Hindistan'ı ilk kez buyruğu altına alan ve savaşta en başarılı olan hükümdar odur" (Manucci, I, 147).

Bâbü'r ve Hümâyün'un özel önemi, Ekber'in, onlar üzerinden soyunu baba tarafının yedi kuşak evvelden Türk-Moğol fatih Timur'a (Timurlenk, ö. 1405), anne tarafından da Moğol imparatoru Cengiz Han'a (ö. 1227) dayanırmasından geliyordu. Böylelikle, Hindistan'daki Bâbürlü hanedanının en uzak kökenleri, uçsuz bucaksız Avrasya bozkırının doğu ucundaki Moğolistan'dan at sırtında çıkan göçebe kavimlerin efsanevi geçmişine uzanıyordu. 1206'da Moğolistan'ın göçebe kavimlerini birleştiren ve onları kendi

ordusuna dönüştüren Cengiz Han Çin'i, Orta Asya'yı, Horasan'ı ve ardından Rusya ile Doğu Avrupa'nın bir kısmını fethetmiş, böylece Moğol dünya imparatorluğunun kurucusu olarak büyük bir iz bırakmıştı. Bu sebeple, sonraki dönemlerin Türk-Moğol fetih siyasetinin öngörülemez kargaşasında, Cengiz Han'ın soyundan gelmek en etkili meşruiyet kaynağı olagelmmişti.

Timur, Cengiz geleneğinden gelen son büyük göçebe dünya fatihiydi. Çağatay Hanlığında, Semerkant yakınlarında doğmuş, Moğol soyundan gelen hakiki bir göçebeydi; fakat din bakımından Müslüman, dil ve kültür bakımından Türktü, soyuysa Cengiz'e dayanmıyordu. Asil soydan olmadan, koyun çalan küçük bir eşkıya olarak başladığı hayatında, askeri hüneriyle 1369'da Semerkant tahtını ele geçirmeyi başarmıştı. Ancak Timur, kendisini Cengiz soyundan bir kukla kralın emiri gibi göstererek ve Cengiz'in soyundan gelen bir prensesle evlenerek *güregen*, yani "hükümdarın damadı" unvanını edinmiş ve konumunu güçlendirmişti. Ölümünden sonra, Bâbü'r'ün de aralarında olduğu on beşinci yüzyılın Timurlu şehzadeleri, kendilerini hâlâ şanlı atalarının Akdeniz'den Delhi'ye, Volga'dan Basra Körfezine kadar bütün fetihlerinin mirasçıları kabul ediyordu. Esasında Ceyhun Nehrinin her iki tarafında çok daha küçük hâkimiyet bölgelerinde iktidarlarını pekiştirebilmişlerdi. Bu bölgede, yani Semerkant, Buhara ve Herat'ta büyük mimari projeleri desteklerken, saraylarda değil de göçebeler gibi bahçelerde kurulu çadırlarda yaşıyor, bunun dışında ise atalarının göçmen yaşamına sırt çeviriyorlardı.

Dolayısıyla Bâbü'r'ün torunu Ekber, yüzyıllar boyu dünyanın dört bir yanına yayılan göçebe dünya imparatorluklarına hükmetmiş olan Timurlu-Cengizli soyundan geldiğini gösteriyordu; ancak yönettikleri halklar on beşinci yüzyılın başlarında daha yerleşik, göçebelik-sonrası bir duruma geçiş halindeydi. Hindistan'da Bâbürlü hanedanı bu dönüşümü tamamladı. Kadın soyu Orta Asya'da bu hanedanı gerçek anlamıyla Moğol-Cengiz soylu kılmaya yeterli olmadığından, hanedan on altıncı yüzyılda öncelikli olarak Türk-Timurlu kabul ediliyordu. Fakat Hindistan'da gerçek anlamda Cengiz'in soyundan olma iddiasında bulunan kimse olmadığı için, Farsçada "Moğol" anlamına gelen Muğal adı kısa sürede onlar için kullanılır oldu; Bâbü'r kendisini bu şekilde adlandırmayıp Türk ve Timurlu demeyi tercih etse de gelecek nesiller tarafından da böyle anıldı.

Ekber'in çağdaşları, kendisinin becerilerinin efsanevi göçebe atalarının becerilerine denk olduğundan şüphe etmiyor gibiydi. Yaşadığı dönemde etrafında hâlâ imparatoru şahsen ve yakından tanımış kişiler bulunan Manucci şöyle demişti: "Muğal kralları arasında Timurlenk'in mertliğini ve muhakemesini miras almış bir kişi varsa, onun Ekber Şah olduğuna şüphe yoktur" (Manucci, I, 118).

Ekber, Timur'dan veya Cengiz Han'dan bu gibi nitelikler miras almıştı. Fakat Türk-Moğol siyasetinin alâmet-i farikası olmuş ve Bâbü'r ile Hümâyun'un hükümdarlıklarında da baş ağrıtmış olan şiddetli kardeş ve aşiret kavgalarıyla uğraşmadığı için de şanslıydı. Toprakların ataerkil aşiretin tüm erkek üyeleri tarafından toplu olarak

paylaşılması ve onlara miras bırakılması, göçebe Türkler ve Moğollar arasında bir gelenektir. Dahası, aşiretler arasında evlilikler yaygın olduğundan, aşiret yöneticileri birbirlerine karışıyor ve çatışma olasılığı daha da yükseliyordu. En büyük çatışmalar, göçebe fatihlerin büyük (göçebe topluluklarda olandan çok daha büyük) miktarda servetin hükümdarın eline geçtiği ve daha eşitlikçi olan paylaşma geleneğini yıprattığı Hindistan gibi yerleşik bölgelerde daha müstebit siyasi denetim biçimleri geliştirmeye başladığında görülüyordu. Bâbü’ün siyasi rakiplerinin neredeyse tamamı yakın akrabalarıydı. Hümâyün, İran Şahı Tahmasb ile ilk görüşmesinde Afganlar tarafından mağlup edilmesinin sebebinin ne olduğu sorulduğunda açık bir cevap vermişti: “Kardeşlerimin muhalefeti” (MT, I, 569). Ancak Ekber bu sorunla sadece küçük bir ölçekte karşı karşıya kalmıştı. Yalnızca bir üvey kardeşi vardı; Ekber’den dokuz yaş küçük olan Mirza Muhammed Hâkim, Ekber tahta çıktığında ona rakip olamayacak kadar küçüktü, büyüdüğünde ise hatırı sayılır bir bölge olan Kâbil kendisine bırakılmıştı. Kâbil’den Ekber’in hükümdarlığına meydan okumak amacıyla rakiplerini bir araya getirebilirdi, birçok defa getirdi de; ancak hiçbir zaman ona karşı ciddi bir tehdit haline gelemedi. Geç bir başlangıç yapıp 1585’te genç yaşta öldü ve ancak “unutulmuş şehzade” olarak tarihe geçti. Ekber’in Bâbü İmparatorluğunun gerçek kurucusu ve başlıca mimarı olmasını, böylece göçebe ataları Cengiz Han ve Timur’un mirasını, zamanında büyük ölçüde ellerinden kurtulan İndus Neh-

rinin ötesindeki yerleşik topraklarda yeniden tesis etmesini sağlayan durum buydu. Büyük Bâbürlüler (1526-1707) arasında yalnızca Ekber'in oğlu Cihangir (1605-1628) siyasi yönden tehlikeli erkek kardeşlere sahip olmayacak kadar şanslıydı. Cihangir'in şansı, Ekber hâlâ tahttayken, taht için rakibi olan kardeşlerinin otuzlu yaşlarının başlarında alkolizmin etkilerinden dolayı ölmeleri idi.